

**DICCIONARIO
GRIEGO-ESPAÑOL**

IV/V d.C. **Chrysostomus, Iohannes** scriptor ecclesiasticus et **Pseudo Chrysostomus**
(Chrys.)

Haidacher, S., *ZKT* 31, 1907, p. 150.

Hom.in 1Cor.15.28 = Homilia in 1Ep.Cor.15.28.

Haidacher 1907.pdf

überaus häufig einzelne Stellen nach ihrem historischen und typischen Sinne; die Zusammenstellung von Typen am Schlusse der Homilie *Osui autem subiecta etc.* nimmt nicht viel mehr Raum ein als eine ähnliche Zusammenstellung in der 5. Homilie zum Kolosserbriefe XI, 363—364. Zudem führt der Heilige in der vorliegenden Homilie größtenteils nur solche Typen an, die er in anderen Schriften ebenfalls behandelt und deren Veredlung er unter Hinweis auf Schriftzitate mit jener Vorsicht und Zurückhaltung vorbringt, die er bei Besprechung der Typen im Psalmenkommentar an den Tag legt. Wie ganz anders nimmt sich dagegen die willkürliche, auf die Trinität angewandte Typologie von Pseudo-Chrysostomus aus in der Homilie *De fide* XI, 854—858.

Auch in der Homilie *Cum autem subiecta* ist die Reihe der Typen, welche sich auf die Trinität und die dreitägige Grabesruhe Christi beziehen, als ein ursprünglicher, zum Ganzen gehöriger Teil zu betrachten; ihre Erwähnung ergab sich naturgemäß aus der vorausgehenden dogmatischen Abhandlung über das Mysterium der Trinität; außerdem wird durch die zwei tachygraphischen Notizen, die von erster Hand in der Mitte und am Schlusse der Predigt angebracht sind, die Homilie wie mit festen Klammern als ein ursprüngliches, einheitliches Ganze zusammengehalten. Auch das Fehlen des üblichen moralischen Epiloges kann nicht auffallen, da eben diese Homilie laut der Schlussnotiz des Tachygraphen wegen eingetretener Störung gegen die Absicht des Predigers vorzeitig abgebrochen werden mußte; übrigens existieren nicht wenige echte Chrysostomus-Homilien besonders dogmatischen Inhalts, in denen der sonst übliche moralische Epilog fehlt. Wie noch bemerkt sein möge, geht eine Homilie zu I. Cor. 15, 28 auch unter dem Namen des hl. Gregor von Nyssa, Migne, *Patrol. gr.* 44, 1303—1326, die sich aber mit der vorliegenden Chrysostomus-Homilie in keiner Weise berührt.

Cod. Basileen, 39.
olim B. II. 15 (s. IX—X),
fol. 333^r—339^v.

Τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου· Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν· Ὅταν αὐτῷ ὑποταγῇ τὰ πάντα, 3 τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι

P. 333^r steht am Oberrand in Semiuunciale: ἀν εἰς λεπρ^α = ἀνάγνωσμα εἰς τὸν λεπρόν, Matth. 8, 1—4; vgl. fol. 336^v.

1 Τοῦ ἐν ἁγίοις κτέ] Τοῦ αὐτοῦ ἱ.

2 Ὅταν] ὅτε I. Cor. 15, 28

Haidacher 1907a. PDF

Chrys. Hom. in 1 Cor. 15.28

αὐτῷ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸ Οὐδὲν ἅπ' ἑαυτοῦ ποιῶ·
καὶ εἰς τριάδα καὶ ὅτι εἰς τμῆν τῆς τριάδος τρεῖς
πατριάρχαι, τρεῖς ἱερεῖς, τρεῖς βασιλεῖς, τρεῖς ἀρεταὶ
μνημονεύονται.

- 5 Χιθὲς ἡμῖν, ἀδελφοί, ὁ περὶ τῆς ἀτελευτήτου βα-
σιλείας τοῦ Χριστοῦ λόγος ἐγένετο. Τοῦ ἡμετέρου
λόγου ἐν ἀκμῇ μὲν γενομένου τῆς ἀκροάσεως, ἀρ-
χοῦσαν δὲ δεδωκότος τοῖς ἀκροαταῖς τὴν ἀπόδειξιν —
10 ἀρχοῦσαν δὲ λέγω οὐ πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ κηρύττο-
μένου, ἀλλὰ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ κηρύττοντος· οὐδὲν
γάρ ἐστι τοιοῦτον οὔτε ἐπὶ γῆς οὔτε ἐν οὐρανῷ, ὃ
δύναται ἐπαξίως τὴν πολυμήνητον ὑμνήσαι τοῦ μονο-
γενοῦς ἀξίαν· πολλὰ γὰρ τοῖς προφήταις προανα-
πεφώνηται περὶ τῆς τοῦ κυρίου θεοφανείας, πολλὰ
15 τῷ νόμῳ τεθέσπισται, πολλὰ τοῖς ἀποστόλοις κεκή-
ρυκται, πολλὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς διηγόρευται, καὶ τῆς
ἀξίας οὐδεὶς ἐφικέσθαι δεδύνηται. Εἰ δὲ τοσοῦτοι
τοῦ ἁγίου πνεύματος ποταμοὶ ἀένναα καὶ καθαρά τὰ
ῥεῖθρα ἔχοντες ἐκένωσαν μὲν τὴν δύναμιν τὴν ἀνθρω-
20 πίνην, ἐπάξιον δὲ τῆς θείας δυνάμεως οὐδὲν ἐφθέγ-
ξαντο, ποῦ φανήσεται βραχυτάτῃ λόγου ψεκᾶς το-
σαύτης ἀξίας λόγου προκειμένης; Οὐ δύναται θνητὴ
γλῶσσα ἐπαξίως ἀθάνατον ἀνυμνεῖν φύσιν, οὐ χωρεῖ
λόγος ἀνθρώπων τὸν κοσμοποιὸν ἐπαξίως ἀνυμνήσαι
25 τοῦ θεοῦ λόγον. Τί οὖν; Κηρύττομεν ὅσον ἰσχύομεν,
ἐπειδὴ ὅσον ὀφείλομεν οὐκ ἐπαρκοῦμεν. Ἐπὶ μὲν οὖν
τῶν ἄλλων ἀγώνων οἱ μὲν νικῶντες τοὺς στεφάνους
χομίζονται, ἐπὶ δὲ τῶν περὶ θεολογίας πόνων οἱ ὁμο-
λογοῦντες ἡττάσθαι τοὺς στεφάνους τῆς εὐγνωμο-
30 σύνης κομίζονται· ἡττηθῶμεν τοίνυν εἰπόντες καὶ μὴ
κατακριθῶμεν σιωπήσαντες.

Ἄλλ' ἐπειδὴ, τὸ μὲν γάρ | ἀτελευτήτου, f. 333v
φρσιόν, ἐδείχθη τῆς βασιλείας, ὅτι παραδίδωσι τὴν βα-
σιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, τουτέστι τὴν οἰκουμένην

1 Io 8, 28

8 ἀρχοῦσαν δὲ δεδωκότος] ἀρχοῦσαν δεδωκότος

28 οἱ ὁμολογοῦντες] οἱ μὲν ὁμολογοῦντες

32 τὸ μὲν γάρ] τινὲς μὲν γάρ

- τὴν ποτε βασιλευθεύσαν τῇ ἁμαρτίᾳ, ὕστερον δὲ βασιλευομένην ὑπὸ τῆς χάριτος, καταλείπεται δὲ ἀνεξέταστα τὸ Ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἀναγκαῖον εἶπεν τὰ δυνατά, ἵνα μὴ ἡ ἡμετέρα σιωπὴ ὀλισθόν κατασκευάσῃ τοῖς ἀγνώμοσιν. Εἰδέναι δὲ δεῖ πάντας ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι ἡμεῖς οὐχ ἐκόντες παραλελοίπαμεν, ἀλλ' ὥς ἐντελὴ τὸν λόγον καὶ ἐξητασμένον παραδεδωκότες ἀπὸ τῶν προ-
- 10 λαβόντων ἐνομίσσαμεν σεσαφηνίσθαι καὶ τὸ ὑπολιμπνόμενον. Εἰς γὰρ σκοπὸς καὶ εἰς λόγος ὁ καὶ τὰ προλαβόντα λύων καὶ τὰ προκείμενα σαφηνίζων κατ' οἰκονομίαν τῷ ἀποστόλῳ ταῦτα λελέχθαι· καὶ ὥς περ ἐκεῖ τὸ παραδιδόναι τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ
- 15 πρὸς τὴν τοῦ κηρύγματος δύναμιν οὐ συμφωνεῖ, ἀλλ' ἡ λέξις ἐπιπολαίως εἰσάγεται διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν τὴν πολυθεῶν πλάνην ἐπανηρημένων -- γὰρ γὰρ ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα -- οὕτω καὶ νῦν τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τοῦτο λέγεται. Πανταχοῦ γὰρ τῷ
- 20 ἀποστόλῳ σκοπὸς δεῖξαι οὐδαμοῦ διαστασιάζουσαν τὴν θεῖαν φύσιν πρὸς ἑαυτὴν οὐδὲ τὸν υἱὸν ἀντιστατόντα τῷ πατρὶ κατὰ τὴν ἀσεβίαν τῶν Ἰουδαίων ὑπόληψιν· ἔλεγον γὰρ ὅτι Οὗτος οὐκ ἔστι παρὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ. Μίαν οὖν
- 25 εἰσάγει φύσιν ἀστασίαστον, μίαν ὁμόνοιαν, ἓνα λόγον, ἓν θέλημα, μίαν ἐξουσίαν, ἓνα θεὸν ἐν πᾶσιν, ἵνα τῆς πολυθεῶν πλάνης ἐκτέμῃ τὰ βλαστήματα. Ἀπεδείξαμεν γάρ, ὥς μέμνηται οἱ φιλόπονοι τῶν ἀκροατῶν, ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος ὁ τῷ πατρὶ τὴν ἀξίαν προσμαρτυ-
- 30 ρήσας ταῖς αὐταῖς λέξεσι καὶ ταῖς συλλαβαῖς τὴν ἀξίαν κηρύττει τοῦ Χριστοῦ· καὶ ὥς περ ἐκεῖ εἶπεν· Ἵνα ἡ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν, οὕτως καὶ

2 καταλείπεται δὲ] καταλείπεται γάρ

3 Ὅταν] ὅτε

9 προλαβόντων] περιλαβόντων

17 I Cor. 3, 2.

23 Io. 9, 16.

29 ὅτι ὁ αὐτὸς] ὅτι αὐτὸς

32 I Cor. 15, 28.

ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς· Ἀλλὰ τὰ πάντα ἐν πᾶσι
Χριστός. Τί οὖν βούλεται τὸ Ὑποταγήσεται; Φάρ-
μακον κατασκευάζει τῆς ἑλληνικῆς νόσου· οὐ δόγμα
ἐκκλησιαστικὸν εἰσάγει, ἀλλ' ὑπόνοιαν ἑλληνικὴν ἐκ-
5 βάλλει. Εἰ δὲ δεῖ ἀπολύτῳ χρήσασθαι λόγῳ, ὑποταγὴν
λέγει τοῦ Χριστοῦ γινομένην τὴν διὰ τῆς ἐκκλη-
σίας· ὅταν γὰρ ἡ ἐκκλησία ὑποταγῇ μηδὲν f. 334r
νόθον ἔχουσα μηδὲ κίβδηλον, ἀλλ' εἰλικρινή καὶ ἁνο-
θον προσφέρουσα τῷ θεῷ τὴν διάθεσιν, τότε αὐτῷ
10 γνησίως ὑποταγήσεται.

Βεβιασμένον, φησί, τὸ ῥῆμα καὶ οὐχ ἱκανὸν πείσαι
τὸν ἀγνώμονα. Οὐχοῦν ἵνα μάθῃς, ὅτι ὅσα τοιαῦτα
ἀνατίθεται τῷ Χριστῷ, τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπιθεωρεῖται τοῦ
Χριστοῦ, αὐτὸν σοι παραστήσω μάρτυρα τὸν δεσ-
15 πότην τῆς ἐκκλησίας· ἀλλὰ μικρὸν ἄνωθεν, ἵνα ἡ
σαφὴς τὰ λεγόμενα. Ἔως ἦν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κατὰ
σάρκα Χριστὸς τὴν ἀνθρωπίνην οἰκονομίαν πληρῶν
ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, ἐδιώκετο παρὰ Ἰου-
δαίων καὶ περιηλαίνετο παρὰ τῶν ἑθνῶν τῆς ἀλη-
20 θείας ὁ σωτὴρ τῆς οἰκουμένης καὶ ὑπὸ τῶν ἀπολει-
όντων τῆς ἐνεργεσίας ἡ πηγὴ τῆς ἐνεργεσίας ἡγνω-
μονεῖτο· ὅτε δὲ πᾶσαν ἐπλήρωσε τὴν οἰκονομίαν διὰ
τοῦ πάθους, εἰς τοὺς οὐρανίους μετέστη χοροὺς τῷ
μὲν σώματι μεθιστάμενος, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὰ πάντα
25 πληρῶν· ἀναλαβὼν δὲ εἰς ὕψος ὅπερ ἐνεδύσατο
σῶμα ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης
ἐν ὑψηλοῖς οὐχ οἶόν τινα ξένην καὶ ἁλλοτρίαν δόξαν
λαβὼν, ἀλλὰ τῷ θνητῷ σώματι τὴν τοσαύτην ἀξίαν
περιτιθεῖς. Μετὰ γ' οὖν τὴν ἀνάληψιν καὶ τῶν πα-
30 θῶν τὴν ἀπαλλαγὴν, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐκείνην τὴν
πολυύμνητον καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς μετὰστασιν ὑπὸ
πάσης στρατιᾶς προσκυνούμενος τῆς ὑπερουρανίου,
πάσης αὐτῷ ἀγγελικῆς δορυφορίας παρεστώσης, οὐ-
χουν οὔτε ἐν τοῖς θλιβομένοις ὧν οὔτε ἐν τοῖς διω-

1 Col. 3, 11.

5 ἀπολύτῳ χρήσασθαι] ἀπολύτῳ χρησάμενον

26 Hebr. 1, 3.

33 οὐχουν] οὐχοὺν

34 θλιβομένοις ὧν] θλιβομένοις

κομένοις οὔτε ἐν τοῖς περιελαυνομένοις, ἐπειδὴ μεμνη-
 νότα τὸν Παῦλον εἶδε κατὰ τῆς ἐκκλησίας, πολλὸν
 πνέοντα τὸν θυμὸν κατὰ τῶν ἀγίων, φησὶ πρὸς αὐτὸν
 ὁ μηδαμῶς διωκόμενος μετὰ τὸ πάθος, ἀλλ' ἐν τιμῇ
 5 τοσαύτῃ καὶ δόξῃ θεϊκῇ διάγων· Σαοῦλ Σαοῦλ,
 τί με διώκεις; Καὶ μὴν οὐ σὲ διώκω· τὴν γὰρ ἐν
 οὐρανοῖς ἔχεις προεδρίαν. Τί με διώκεις; Οἰκειοῦται
 τῆς ἐκκλησίας τὰ πάθη. Σαοῦλ Σαοῦλ, τί με διώ-
 κεις; Ὅρας, ὅτι ὁ διωγμὸς τῆς ἐκκλησίας ἐπιγρά-
 10 φεται τῷ Χριστῷ τῇ κεφαλῇ τῆς ἐκκλησίας; Ὡς περ
 οὖν διωκομένης τῆς ἐκκλησίας ἑαυτὸν λέγει διώκεσθαι.
 οὕτω καὶ νῦν ὁ Παῦλος ὑποταττομένης τῆς ἐκκλησίας
 τὸν Χριστὸν λέγει ὑποτάσσεσθαι.
 Λάβε μοι καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν | τοῦ f. 331v
 15 λόγον· ἐπὶ γὰρ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων
 σταθίζεται πᾶν ῥήμα· οὐχ ὡς τῆς δεσποτικῆς
 φωνῆς προσδεομένης ἑτέρας μαρτυρίας, ἀλλ' ἐπειδὴ
 Χριστὸς λαλὼν τοῖς μὲν πιστοῖς πιστός, τοῖς δὲ ἀπί-
 στοῖς ἀπίθανος τῇ μαρτυρίᾳ· οὐ τὴν δεσποτικὴν ὀχ-
 20 ρούμεν φωνήν, ἀλλὰ τὴν αἰρετικὴν ἐπιστομιζομένην
 ἀγνωμοσύνην. Παῦλος οὗτος παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ
 μαθὼν, ὅτι διωγμὸς ἐκκλησίας εἰς Χριστὸν ἀναφέ-
 ρεται, εἰδὼς λοιπὸν, ὅτι διὰ πᾶν ὅπερ ἂν ἡ ἐκκλησία
 πάθῃ εἰς Χριστὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει, καὶ αὐτὸς
 25 ἀκολουθῶν τοῖς ἔχουσιν τῶν βασιλικῶν λόγων λέγει
 πού ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν· Ἀνταναπληρῶ τὰ
 ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ. Ἐτι
 οὖν πάλιν Χριστὸς θλίβεται μετὰ τὸ ἀνελθεῖν εἰς
 οὐρανοῦς; Ἀλλ' ὅρα τὸ ἐπαγόμενον. Ἀντανα-
 30 πληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ
 Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώματος
 αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία. Ὅρας, ὅπως οἰκει-
 οῦται τῆς ἐκκλησίας τὰ πάθη καὶ τὴν τιμὴν ὁ Χριστός;
 Ἐτίμησας ἐκκλησίαν; Χριστὸν ἐτίμησας. Ἐδίωξας
 35 ἐκκλησίαν; Εἰ καὶ μὴ τῇ ὄψει, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει

3 πνέοντα] χέοντα

5 Act. 9, 4.

15 Deuter. 19, 15.

26 Ἀνταναπληρῶ] ἀναπληρῶ Col. 1, 24.

Χριστὸν ἐδίδωξας. Ἐννόησον, ὅσος ὁ κίνδυνος τῶν
 τὴν ἐκκλησίαν λυπούντων, ὅσος ὁ στέφανος τῶν τὴν
 ἐκκλησίαν τιμώντων· ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν ἐμὲ ἀθετεῖ.
 φησὶν ὁ σωτὴρ. Ἐνωρίζω τὴν φωνήν, ᾧ δέσποτα, πα-
 5 τρικῆς ἀκολουθίας ἐχομένην· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοι-
 αῦτα περὶ τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ προφητῶν ἐλάλει οἰκει-
 οῦμενος τὴν ὕβριν τῶν δικαίων. "Ὅτε γὰρ Ἀρριμέλεχ
 ὁ βασιλεὺς Φυλιστιεὶμ ἐλάμβανε τὴν Σάρραν τῇ
 Ἀβραάμ οὖσαν γυναῖκα, λέγει αὐτῷ ὁ θεός· Ἀπόδος
 10 τῷ ἀνδρὶ τὴν γυναῖκα, ὅτι προφήτης ἐστὶ
 καὶ προσεύξεται ὑπὲρ σοῦ. Ὁ δὲ ἀπολογού-
 μενός φησι· Κύριε, οὐκ ἤδειν, ὅτι γυνὴ αὐτοῦ
 ἐστίν· ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ τοῦτο ἐποίησα. Τί
 οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ θεός; Κἀγὼ ἤδειν, ὅτι ἐν κα-
 15 θαρᾷ καρδίᾳ τοῦτο ἐποίησας· διὰ τοῦτο
 ἐφεισάμην σου τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν εἰς ἐμέ.
 Ἀποδέδεικται τοίνυν, ἀδελφοί, ὅτι πάντα τὰ τῇ ἐκ-
 κλησίᾳ ἐπιθεωρούμενα εἰς τὸν Χριστὸν τὴν ἀναφορὰν
 ἔχει. Λέγει τοίνυν ὁ ἀπόστολος· Ὑποταγῆσεται ὁ υἱός,
 20 τοῦτέστιν ἡ ἐκκλησία τῷ ὑποτάσσονται αὐτῷ τὰ πάντα.
 Ἄλλ' ἔστιν ἑτέρα ὁδὸς τῷ ἀγνωμονοῦντι. Τί γάρ·
 φησὶν, ἡ ἐκκλησία γ' οὖν οὐχ ὑποτέταχται, ἀλλὰ τότε
 ὑπο | ταγῆσεται μετὰ τὴν ἀνάστασιν· Ὁ αὐτός· 1. 335r
 σοι καταλέγεται πρὸς τὴν ἀντιλογίαν ἔλεγχος, αἰρετικέ.
 25 Ὁ γὰρ Χριστός, εἶπέ μοι, οὐχ ὑποτέταχται νῦν κατὰ
 τὸν σὸν λόγον· Τὸ γάρ "Ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ
 τὰ πάντα, τότε ὑποταγῆσεται καιρὸν εἶχεν ἄν,
 εἰ ἐν τῷ παρόντι οὐκ ἦν ὑποτεταγμένος· εἰ δὲ κατὰ
 τὸν σὸν λόγον, αἰρετικέ, πάντοτε ἐστίν ἐν ὑποταγῇ
 30 καὶ οὐδέποτε ἀνθίσταται τῷ πατρί, περιττὸν τὸ
 "Ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε ὑπο-
 ταγῆσεται διὰ μυρίων λέξεων προφέρεις αὐτῷ τὴν
 ὑποταγὴν καὶ εἰς ἕτερον καιρὸν ταμεύῃ πάλιν δευ-

1 ὅσος] πόσος

3 Luc. 10, 16.

9 Genes. 20, 2—7.

17 τῇ ἐκκλησίᾳ] τῆς ἐκκλησίας

26 Τὸ γάρ "Ὅταν | ὅτε

τέραν αὐτοῦ ὑποταγὴν; Ἐάν ἀκούσῃς τοῦ Χριστοῦ
 λέγοντος· Οὐκ ἤλθον ποιῆσαι τὸ θέλημα τὸ
 ἐμόν· ἀλλὰ τοῦ πατρὸς τοῦ μετ' ἐμοῦ ποιεῖ-
 ρεις τὸ κέρας τῆς ἀσεβείας καὶ λέγεις· Ὁρᾷς, ὡς
 5 ὑποτέτακται τῷ πατρί; Ἐάν ἀκούσῃς αὐτοῦ λέγοντος·
 Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ὁ πατήρ μοι ἐν-
 τολήν ἔδωκε, τί εἶπω καὶ τί λαλήσω, εὐθέως
 ἐπιλαμβάνη τῆς λέξεως διΰσχυρίζομενος, ὡς αὐθεντίαν
 Χριστὸς οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὑποτέτακται. Ἐάν ἀκούσῃς
 10 αὐτοῦ λέγοντος· Ἐγὼ οὐδένα κρίνω, ἔστιν ὁ
 ζητῶν καὶ κρίνων, εὐθέως ἀρπάζεις διὰ τῆς λέξεως
 τὴν ὑποταγὴν. Διὰ πάντων τοίνυν δεικνύς αὐτὸν ὑπο-
 τεταγμένον, τίνος ἔνεκεν ἀγνωμονοῦσαν εἰσάγεις ὑπό-
 θεσιν καὶ λέγεις· Ἀκολουθῶ τῇ λέξει καὶ οὐ τῇ ἐν-
 15 νοίᾳ, ὅτι τότε ὑποταγίσεται ὁ πάντοτε ὑποτεταγμένος;
 Τί οὖν βούλεται ἡ ἐννοία; Πανταχοῦ σκοπὸς τῷ ἀπο-
 στόλῳ τὴν πολύθεον ἀφανίσαι πλάνην καὶ τὴν στάσιν
 τῆς ἀστάτου φύσεως ἐκβαλεῖν καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῶν
 κακῶς νοούντων ἐξορίζειν. Δείκνυσι τοίνυν ὑποταγὴν
 20 οὐ βεβιασμένην, οὐκ ἠναγκασμένην, οὐ δουλοπρε-
 ποῦσαν, ἀλλὰ τὴν ὁμόνοιαν τῆς ἀξίας ἀρμόζουσαν.
 Ἀλλὰ μηδὲν σε, ἀδελφέ, ἐπιλάβη τῶν προειρη-
 μένων ὅτι Ἀπ' ἐμαυτοῦ τοῦτο οὐ λαλῶ, ἐντο-
 λήν μοι δέδωκεν ὁ πατήρ, τί εἶπω καὶ τί λα-
 25 λήσω φοβοῦμαι, μὴ τὰ κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀγωνι-
 στικῶς λεγόμενα εἰς δόγμα ἐκλάβης ἐκκλησιαστικὸν
 παραγραφάμενος τὴν ἐννοιαν τοῦ κηρύγματος. Ὡς περ
 ὁ λόγος ἡμῖν τῇ προτέρᾳ διΰσχυρίζετο περὶ τῆς ἀπο-
 στολικῆς ἐννοίας ἀπολογούμενος, ὅτι οὐ πάντα δογ-
 30 ματικῶς κηρύττουσιν οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ τὰ μὲν
 δογματικῶς, τὰ δὲ οἰκονομικῶς ὑποτίθενται, f. 335v
 οὕτως εὐρίσκω καὶ αὐτὴν τὴν πηγὴν τῆς ἀληθείας
 τὸν δεσπότην τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν οὐ πρὸς
 τὴν ἀξίαν τὴν ἑαυτοῦ δογματικῶς φθεγγόμενον, ἀλλ'

2 Io. 6, 38.

6 Io. 12, 49.

10 Io. 8, 15 und 50.

22 σε] σοι

- οικονομικῶς πρὸς τὴν ἀσθένειαν τοῦ λαοῦ συγκα-
τιόντα. Ἄρα γάρ, εἰπέ μοι ἀδελφέ, ὅταν λέγῃ ὁ τῆς
ἀληθείας δεσπότης: Ἐάν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ
ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής,
5 ἀκολουθήσω τῇ λέξει: Ἀκολουθήσω τῷ ῥήματι; Ὑβρίσω
τὴν ἀξίαν διὰ τὴν οἰκονομίαν: Ἄλλ' οὐδὲ βουλομένῳ
μοι ἀγνωμονεῖν συγχωρεῖ μοι ὁ δεσπότης: ἀποκλείσει
γάρ μου τὴν κακὴν ἔννοιαν, ἐάν κακῶς ἀκολουθήσω
τῇ λέξει, καί μου τῆς φρονίης ἐπιλαμβάνεται ὡς ἄλλος
10 θεολογούσης τὰ ἅγια, ὡς ἀπλῶς συγγεούσης καὶ ὑβρι-
ζούσης τὴν ἀξίαν: ἐπειδὴ, φησί, συγκατέβην τοῖς Ιου-
δαίοις καὶ εἶπον ὅτι Ἐάν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ
ἐμαυτοῦ, οὐκ ἔστιν ἡ μαρτυρία μου ἀληθής.
ἤρπασας τὴν λέξιν εἰς βλασφημίαν: Οὐκ ἤκουσάς μου
15 ἀλλαχοῦ λέγοντος: Κάν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυ-
τοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστιν: Τί οὖν,
ἀδελφοί: Ἐναντία ἑαυτῇ προσφέρει ἡ ἀλήθεια: Μὴ
γένοντο: Ἄλλ' ἑτέρως μὲν πρὸς τοὺς συντροφους τῆς
ἀληθείας, ἑτέρως δὲ πρὸς τοὺς ἀπεσχονισμένους τῆς
20 ἀληθείας φθέγγεται οὐκ αὐτὴ μεταβαλλομένη. Ἄλλὰ
πρὸς τὰς προαιρέσεις ἀρμοζομένη. Διὰ τί οὖν λέγει
Ἰουδαίοις: Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ὁ πατήρ
μοι ἐντολὴν δέδωκε, τί εἰπῶ καὶ τί λαλήσω:
Ἐπειδὴ ἐνόμισαν αὐτὸν ἐξ ἑθρὸν εἶναι τῷ μωσαϊκῷ
25 νόμῳ καὶ ὑπεναντία διατάττεσθαι τῷ πατρὶ τῷ διὰ
τοῦ νόμου τὸ σάββατον τιμῶντι καὶ ἐδόκει εἰς ὄφιν
ἀντιπολιτεύεσθαι ἢ νέα διαθήκη τῇ παλαιᾷ καταστάσει·
βουλούμενος οὖν δείξαι, ὡς οὐκ ἀντιπολιτεύεται τῷ
θεῷ οὐδὲ ἐναντίον κηρύττει τῷ νόμῳ, λέγει. Ἐγὼ ἀπ'
30 ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ὡς ὑμεῖς ὑπονοεῖτε, ἀλλ' αὐτὸς
μοι ἐντολὴν ἔδωκεν ὁ παρ' ἑμῶν προσχυνού-
μενος, μονονουχὶ διδάσκων αὐτοὺς, ὅτι ἐάν αὐτὰ πα-
ραγράψῃσθε, οὐ τὴν ἐμὴν διδασκαλίαν παραγράψετε,
ἀλλὰ τῷ παρ' ὑμῖν ὁμολογουμένῳ θεῷ προσκροῦντε·

2 εἰπέ μοι] εἰπόν μοι

3 Io. 5, 31.

14 ἤρπασας] ἤρπασας

15 Io. 8, 14.

ἐπεὶ, ἀδελφοί, οὕτως οἰκτρῶς, οὕτως ταπεινῶς, οὕτως
χαμαιπετῶς ἐκλαμβάνω τοῦ Χριστοῦ τὸν λόγον, ὥς
ἐν δουλικῇ τάξει παραλαμβάνειν | τὴν φωνὴν f. 336^r
λέγουσαν· Ἄπ' ἐμαυτοῦ οὐδὲν ποιῶ, ὁ πα-
5 τὴρ ἐντολὰς μοι δέδωκε, τί εἶπω καὶ τί λα-
λήσω· ἀλλ' ὅρᾳς, εἰς ὅσον βάθος ἀσεβείας ἔρχομαι
οὕτως ὑπολαμβάνων· Ποιῶ γὰρ αὐτὸν οὐ μόνον τοῦ
πατρὸς κατώτερον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποστόλων ἐλάτ-
τονα· καὶ ὅπως, ἄκουε. Παῦλος λέγει· Περὶ δὲ τῶν
10 παρθένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην
δὲ δίδωμι. Παῦλος ἀνευ ἐπιταγῆς φθέγγεται, ὁ
Χριστὸς οὐδὲν λαλεῖν ἀρ' ἐαυτοῦ δύναται· Περὶ δὲ
τῶν παρθένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω,
γνώμην δὲ δίδωμι. Παῦλος ἐπιτρέπεις καὶ ἀνευ
15 ἐπιταγῆς γνωμοδοτεῖν, Χριστὸν δὲ ἀποκλείεις ὑπὸ
ζυγὸν δουλείας καὶ τῇ λέξει ἀκολουθεῖς τῇ λεγούσῃ·
Ἄπ' ἐμαυτοῦ οὐδὲν λαλῶ· Εἶτα οὖν, ὥς ἔρφη
εἰπὼν, ὅτι ἄλλως τοῖς συντρόφοις τῆς ἀληθείας δια-
λέγεται, ἄλλως τοῖς ἀπεσχοινομένοις, μὴ γὰρ Ἰουδαῖοι
20 ὑπενόουν αὐτὸν εἶναι υἱὸν Θεοῦ· Μὴ γὰρ Ἰουδαῖοι
εἰς ἔννοιαν ἐλάμβανον Θεὸν λόγον· Οὐκ ἤκουσας,
οἳ ἀπερὶ αὐτοῦ φασιν· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ
ἔστι τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ.
Ἄνθρωπον Θεοῦ οὐκ ὑπελάμβανον, καὶ ἀξίαν μονο-
25 γενοῦς ἐνενόουν· Ἐλεγον γ' οὖν πάλιν οἱ αὐτοὶ περὶ
τοῦ σωτήρος· Οἶδαμεν, ὅτι οὗτος ἁμαρτωλὸς
ἐστίν, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ· περὶ ἁμαρ-
τωλοῦ δόξαν ἔχοντες καὶ περὶ ἀνθρώπου ἀπεσχοι-
νισμένου ἀληθείας, ὅλος Θεότητος καὶ εἰς τὴν τυχοῦσαν
30 φαντασίαν ἐχώρουν·

Πρὸς μὲν τοὺς οὕτω διακειμένους ὑποβαίνων τῇ
φωνῇ καὶ διδάσκων αὐτοὺς, μὴ ἀντιλέγειν τῷ φαινο-
μένῳ σχήματι νομιζομένῳ κατ' αὐτοὺς διεστάναι τῆς
τοῦ Θεοῦ βουλῆς, ἔλεγεν· Ἄπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ,
35 αὐτὸς μοι ἐντολὴν δέδωκε, τί εἶπω καὶ τί

9 I. Cor. 7, 25.

22 Io. 9, 16.

26 Io. 9, 24. 16.

- λαλήσω· πρὸς δὲ τοὺς υἱοὺς τῆς πίστεως ὅρα πῶς
 ἀποτίθεται τὴν ὑποπίπτουσαν φωνήν, ἐνδύεται δὲ αὐ-
 θεντίαν τῆς θεϊκῆς ἀξίας καὶ λέγει· Ἠκούσατε,
 ὅτι ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ μοιχεύσεις·
 5 ὁ ἰδὼν τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον εἰς τὸ ἐπι-
 θυμῆσαι ἤδη ἡμαρτεν· ἐγὼ δὲ λέγω. Ὅρας,
 ὅπως ὅπου πιστός, γυμνῇ αὐθεντία, ὅπου ὑποπτος
 ἀκροατῆς, ἐσχηματισμένη πρὸς οἰκονομίαν ἢ διδασκαλία·
 Παῖδες δὲ μικροὶ ἐν τῷ ὄχλῳ θαυμάσιος εἶπεν· Ἐπιτρέψαι
 10 πάντοτε τῇ ἀκροάσει τοῦ θείου λόγου ταραχή. Ὁ γὰρ
 ἐχθρὸς τῶν ψυχῶν ὁ διάβολος, ἵ ἐπειδὴ βλέ- f. 336v
 πει τὸν λόγον κατὰ τῆς ἐαυτοῦ πλάνης ἠκονημένα τὰ
 βέλη πέμποντα, συνεχῶς ἐπιβολοὶ τοὺς ἀκροατάς, ἵνα
 διαφεύγῃ τὸν ἔλεγχον τῆς ἀληθείας. Εὐτυχὸς τις νέος
 15 ἐφόλῳσε τὴν Παύλου διδασκαλίαν καὶ ἐνταῦθά τις
 νέος ἐφόλῳσε τοῦ λαοῦ τὴν ἀκρόασιν, ἵνα πλεόν
 γυμνάσῃ τῶν ἀκροατῶν τὴν πρόθεσιν· ἡμεῖς δέ, ἀδελ-
 φοί, τῶν κυμάτων τὴν ζάλην φεύγοντες ἐπὶ τὸν εὐδιον
 λιμένα τῆς ἀληθείας τὸ σκάφος ὁρμήσωμεν. Οὐ γὰρ
 20 βούλομαι τὴν παρέχβασιν μηχανόνουσαν ἐμποδίσαι τοῖς
 προκειμένοις.

- Ὅπου ὑποπτος ἀκροατῆς, ἐσχηματισμένη πρὸς
 οἰκονομίαν ἢ διδασκαλία, ὅπου ἀληθὴς σύντροφος
 τῆς εὐσεβείας, γυμνῇ ἢ αὐθεντία· πρὸς Ἰουδαίους
 25 λέγει· Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδὲν λαλῶ· πρὸς τοὺς
 οἰκείους τῆς πίστεως· Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρήθη
 τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ μοιχεύσεις· Ἐγὼ δὲ λέγω.
 Τὸ Ἐγὼ τὴν αὐθεντίαν δείκνυσσι τοῦ λαλοῦντος· παν-
 ταχοῦ γὰρ τὸ Ἐγὼ αὐθεντίαν μαρτυρεῖ τῷ λέγοντι,
 30 ὡς ὅταν λέγῃ· Ἐγὼ εἰμι, ἐγὼ εἰμι, καὶ ἕως ἂν
 καταγῃράσῃτε, ἐγὼ εἰμι. Καὶ πάλιν πρὸς Ἰου-
 δαίους λέγει· Οὐκ ἤλθον ποιῆσαι τὸ θέλημα

3 Matth. 5, 27. 28, vielleicht wegen der eben entstandenen Störung
 vom Sachygraphen unrichtig wiedergegeben. Der Text sollte lauten:

... Ἐγὼ δὲ λέγω· Ὁ ἰδὼν κτέ.

17 ἡμεῖς] ὑμεῖς

26 Ἠκούσατε] ἀκούσατε

31 καταγῃράσῃτε] καταγῃράση τὸ Is. 46, 4.

- τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με.
 Ἦ γενομένη σήμερον τῶν εὐαγγελίων ἀνάγνωσις
 λύει τὴν ἀπορίαν τῆς αἵρετικῆς ὑπονοίας. "Ὅτε γάρ
 ὁ λεπρὸς αὐτῷ προσῆλθεν ἐκεῖνος ὁ τὸ σῶμα λεπρὸς,
 5 τὴν δὲ ψυχὴν λαμπρὸς, λέγει αὐτῷ· Κύριε, ἐάν
 θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι. Ἐνταῦθα ζή-
 τησον τὸν κανόνα τῶν αἵρετικῶν· ἐχρῆν τοίνυν ἀκό-
 λουθα τῆς ἑαυτοῦ φωνῆς εἰπεῖν· Οὐ θέλω ἐγώ,
 θέλει ὁ πατήρ, καθαρῖσθαι· οὐκ ἦλθον γάρ ποιῆσαι
 10 τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός
 με· οὐκ ἤκουσάς μου λέγοντος· Οὐκ ἦλθον ποι-
 ῆσαι τὸ θέλημα τὸ ἐμόν; Εἰ τοίνυν βιάζει θέ-
 λημα ὑποκείμενον ἐξουσία — κατὰ τὸν τῶν ἀσεβῶν
 λόγον — διὰ τί δὲ αὐθεντίαν ἀπατεῖς παρὰ τοῦ ὑπο-
 15 κειμένου τῇ τοῦ πατρὸς αὐθεντία; Ἄλλ' οὐδὲν τοῦ-
 των ὁ σωτὴρ εἶπε πρὸς τὸν γνησίως αὐτῷ προς-
 ελθόντα, ἀλλ' ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὸ εἰλικρινὲς τῆς
 πίστεως εἰλικρινὴ καὶ γνησίαν αὐτῷ διδοῖσι τὴν σω-
 τηρίαν· προσήλθες ἔμοι πιστῶς, δέχου πιστῶς f. 337r
 20 τὸ φάρμακον· θελήματι τῷ ἐμῷ ἐπιγράφεις τὴν εὐε-
 ρεσίαν, ἐκ τοῦ θελήματός μου κομίζου τὴν σωτηρίαν.
 Κύριε, ἐάν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι·
 θέλω, καθαρῖσθαι. Μὴ ἔστιρε τοῖς αἵρετικοῖς
 τῆς ἀσεβείας ὄρος; Ὅρῳ, ὅτι λόγῳ ὑπόκειται, ἐξ
 25 οἴκειον δὲ θελήματος αὐθεντεῖ;

Ταῦτα δὲ ὅταν εἶπω, οὐκ ἀπεσχονισμένον εἰσάγω
 τοῦ υἱοῦ τὸ θέλημα τοῦ πατρικοῦ θελήματος. Ὁ γάρ
 ἐάν εἴπῃς βούλημα τοῦ υἱοῦ, βούλημα λέγεις πατρός,
 καὶ ὅπερ ἂν λέγῃς βούλημα πατρός, αὐθεντίαν κηρύτ-
 30 τεις υἱοῦ, καὶ ἐάν εἴπῃς αὐθεντίαν τοῦ υἱοῦ, τὴν ἐξου-
 σίαν δηλοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος· μία γάρ ἡ ἐξουσία,
 ἀμέριστος ἡ βασιλεία. Ἀλλὰ παρήκας, φησί, τὸν περὶ
 πνεύματος λόγον· ἐγὼ γάρ ἐκ τῆς ἀποστολικῆς φω-
 νῆς εἰρίσχω τὸ πνεῦμα ὑποτεταγμένον τῷ Χριστῷ·

2 Matth. 8, 1-4. Vgl. die Bemerkung am Oberrand von F. 333r.

12 βιάζει| βιάζει

19 προσήλθες ἔμοι| προσήλθες αὐτῷ

33 τὸν περὶ πνεύματος λόγον| τὸν περὶ πνεύματος λόγον τὴν
 ἐξουσίαν — Homoioteleuton mit Zeile 30-31 τὴν ἐξουσίαν

- εἶπε γὰρ ὁ Παῦλος: "Ὅταν δὲ εἶπῃ, ὅτι πάντα
 αὐτῷ ὑποτέτακται, δῆλον, ὅτι ἐκτός τοῦ
 ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα· εἰ δὲ ἐκτός τοῦ ὑπο-
 5 τάζαντος, οὐκ οὖν τὸ πνεῦμα ὑποτέτακται; Μόνον γὰρ
 τὸν πατέρα εἶπε μὴ ὑποτετάχθαι τῷ Χριστῷ. Τὸ
 Πάντα τὴν κτίσιν δηλοῖ, οὐ τὴν ἄκτιστον φύσιν ἐβρίζει.
 Περὶ ὑποταγῆς ἐχθρῶν διαλέγεται: "Ἐσχατος ἐχ-
 θρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. Τί οὖν ἐν τῇ
 τῶν ὑποτεταγμένων ἐχθρῶν χώρα τιθεῖς τὸ πνεῦμα
 10 τὸ ἅγιον; Μὴ γὰρ ὑποταγὴν τῶν φίλων ὁ πατὴρ εἰς-
 ἡγάγε; Μὴ γὰρ ὑποταγῆς ἀγγέλων ἐμνημόνευσε; Μὴ
 γὰρ ὑποταγῆς ἀρχαγγέλων ἡψατο: "Υποταγῆς ἐχθρῶν.
 "Ἐσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. "Ἐν
 τοῖς ὑποτεταγμένοις ἐχθροῖς οὐκ ἔστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.
 15 Εἰ ἡμεῖς οἱ πιστοὶ πιστεύοντες ἐν Χριστῷ συμβασι-
 λεύσομεν, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐδὲ τῆς αὐτῆς
 ἀξίας τεύχεται τοῖς ὑπηκόοις: "Ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ
 σωτῆρος καθήσονται υἱοὶ Ζεβεδαίου, Ἰακώβος καὶ
 20 Ἰωάννης, καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀποστόλων ἐπὶ δώδεκα
 θρόνων, τὸ δὲ πνεῦμα ἔσται περὶ τὸ ὑποπόδιον μετὰ
 τῶν ὑποτεταγμένων; "Απόστητε τῆς ἀσεβείας. Περὶ
 τῆς κτίσεως ὁ λόγος, ἄνθρωπε, οὐ περὶ τῆς ἄκτιστον
 φύσεως, οὐ περὶ τῆς προσκυνητῆς ἀξίας.
 Καὶ ἵνα ἀκριβῆ λάβῃς καὶ ἐξητασμένον εὐσεβείας
 25 λόγον. ἐννόησον, ὥς ὁ μακάριος Δαυὶδ ἱμνοῦντα τὸν
 χορὸν τῆς κτίσεως εἰσάγων φησὶν: Αἰνεῖτε τὸν
 κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, | αἰνεῖτε f. 337v
 αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις καὶ τὰ ἐξῆς, ἄγγελοι,
 30 δυνάμεις, οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ ἕδος τὸ ὑπε-
 ράνω τῶν οὐρανῶν. Μὴ ἐμνημόνευσε πνεύματος; Μὴ
 τὴν ἄκτιστον φύσιν τῇ κτίσει συγκατηριθμησεν; Οἱ
 τρεῖς παῖδες οἱ περὶ τὸν Ἀνανίαν ἐν τῇ καμίνῳ εἰς-
 ἡγάγον καὶ αὐτοὶ τὴν χοροστασίαν τῆς κτίσεως,

1 I. Cor. 15, 27.

5 Τὸ Πάντα| τὰ πάντα

7 I. Cor. 15, 26.

14 οὐκ ἔστι τὸ] οὐκ εἰς τὸ

26 Ps. 148, 1.

- Ὑμνεῖτε, λέγοντες, ἄγγελοι κυρίου, οὐρανοὶ
 κυρίου, δυνάμεις κυρίου, ἥλιος καὶ σελήνη
 καὶ τὰ ἐξῆς. Μὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐμνήσθησαν;
 Μὴ τῇ κτίσει τὸν ἄκτιστον συγκατηρώθησαν; Ὁ Παῦ-
 5 λος πάλιν μερίζων τὰ ἀόρατα ἀπὸ τῶν ὁρωμένων
 λέγει που διδάσκων· Ὅτι ἐν Χριστῷ ἐκτίσθη τὰ
 πάντα τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς
 γῆς, τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, καὶ εὐθέως
 ἀριθμεῖται τὰ ἀόρατα λέγων· Εἴτε θρόνοι, εἴτε
 10 ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, εἴτε κυριότητες. Ἐπειδὴ
 γὰρ τὰ μὲν ὁρώμενα ἅπαντα ὁμολογημένην ἔχει τὴν
 δουλείαν, ἐν δὲ τοῖς ἀοράτοις ἄγγελοις καὶ δυνάμεσι
 καὶ πνεῦμα ἅγιον καὶ υἱὸς καὶ πατήρ, ἵνα μὴ ἀγνοίᾳ
 τῆς τῶν οὐρανῶν διακοσμήσεως ὑπὸ ζυγὸν δουλείας
 15 ἐλκύσῃς τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα τοῦ θεοῦ πνεύματος.
 τὰ μὲν ὁρώμενα οὐ διαρεῖ οὐδὲ λέγει· Εἴτε ἥλιος,
 εἴτε σελήνη, εἴτε ἄστρα, πάντα δοῦλα· ταῦτα γὰρ
 ὁμολογουμένην ἔχει τὴν κατάστασιν, ὅτι τὰ σύμπαντα
 δοῦλα σά· ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἀοράτοις ἦσαν ἀρχαί καὶ
 20 ἄγγελοι, ἦν δὲ ἀόρατον καὶ τὸ προσκυνητὸν πνεῦμα,
 ἵνα μὴ τις αὐτὸ συμπεριλάβῃ τοῖς ἀοράτοις, ἀπαριθ-
 μεῖται τὰ πάντα ἄνω, ἵνα ἐκβάλῃ τοῦ οἰκετικοῦ τάγ-
 ματος τὸν κύριον, ἀπαριθμεῖται τὰ προσκυνούντα,
 ἵνα ἀφορίσῃ τὸ προσκυνούμενον, εἴτε θρόνοι, εἴτε
 25 ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι· οὐκ εἶπεν· Εἴτε πνεῦμα.

Ἄλλ' ἔλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον. Ἐὰν θέλῃς,
 κύριε, δύνασαι με καθαρίσαι. Εἶδεν ὁ λεπρὸς
 τὴν πηγάζουσαν εὐεργεσίαν, εἶδε βρύουσαν τὴν σωτη-
 ρίαν, εἶδε πολλοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ δαιμονιζομένους
 30 περιεστοιχισμένους τὴν πηγὴν τῆς σωτηρίας καὶ ἀπο-
 τίθεται τὸν μερισμὸν τῆς διανοίας ὁ λεπρὸς μὲν τὸ
 σῶμα, καθαρὸς δὲ τῇ ψυχῇ· οὐ γὰρ μεμέριστο ἡ ψυχὴ
 χρώμασι διαφόροις· ὥσπερ γὰρ ἀηδὴς ἡ λέπρα ἐν

1 Dan. 3, 58 ff.

6 πον] ποθ Col. 1, 16.

23 προσκυνούντα] προσκυνητά

31 διανοίας ὁ] διανοίας καὶ ὁ

σώματι μερίζουσα τὴν χροάν, οὕτω ἀηδὴς ἐν ψυχῇ
 διπλὴ καρδία μεριζομένη πρὸς πίστιν καὶ ἀπιστίαν·
 ὅσῃν φέρει ἀηδίαν ὀφεί η̄ λέπρα ὀφθαλμοῖς f. 338r
 ἀνθρώπων, τοσαύτην φέρει ἀηδίαν ὀφθαλμοῖς θεοῦ
 5 μεμερισμένη ψυχῇ· διὰ τοῦτο φησιν ἡ γραφή· Οὐαὶ
 καρδίᾳ δισσή καὶ ψυχῇ παρειμένη καὶ ἀμαρ-
 τωλῷ βαίνοντι ἐπὶ δύο τρίβους. Ἄλλ' οὖν τοῦ
 ποικειμένου πάλιν ἐχώμεθα. Θέλω, καθαρίσθητι.
 Ὡ τοῦ θαύματος. Θέλω, καθαρίσθητι. Ἔστιν,
 10 ἀδελφοί, ῥῆμα πολλάκις ἐξ αὐθεντίας, πολλάκις δὲ
 καὶ ἀπὸ ἀλαζονείας προφερόμενον· τὸ μὲν οὖν ἀπο-
 φθέγγεσθαι καὶ τοῦ τεχόντος, τὸ δὲ ἔργον ἀκολου-
 θῆσαι τῇ αὐθεντίᾳ μόνου τοῦ δυναμένου. Εἰ τοίνυν
 εἶπε· Θέλω, καὶ οὐκ ἠκολούθησε τὸ ἔργον, ἀλαζονεία
 15 ἦν· νῦν δὲ τῇ φωνῇ ἔργον ἠκολούθησε· καὶ τὸν λόγον
 μὴ δυσώπει, τὸ ἔργον αἰδέσθητι.

Βλέπε, ὅση διαφορὰ ἀναμέσον παλαιοῦ νόμου καὶ
 καινῆς χάριτος πρὸς πᾶσαν κατάστασιν. Μοῦσῆς ἐκ
 τοῦ ὅρους κατελθὼν πρώτη νομοθεσίᾳ καὶ πρώτῳ
 20 νόμῳ κηλεύει τοὺς λεπροῖς ἀφορίζεσθαι τῆς παρεμ-
 βολῆς· Χριστὸς κατελθὼν ἐκ τοῦ ὅρους λεπρὸν εὐθέως
 καθαίρει. Ὁ μὲν γὰρ τὰ πάθη ἐξορίζει, ὁ δὲ τὰ πάθη
 θεραπεύει. Ἀνῆλθε Χριστὸς εἰς ὅρος, ἀνῆλθε καὶ
 Μοῦσῆς· ὁ μὲν ἵνα λάβῃ, ὁ δὲ ἵνα δῶ νόμον. Ἀνῆλθε
 25 Μοῦσῆς καὶ εὔρε τὸ ὅρος πεπληρωμένον σαλπίγγων,
 νεφέλης, βροντῶν, ἀστραπῶν, θυέλλης, γνόφου, οὐκ
 ἐπειδὴ ταῦτα ἔπρεπε τῇ δόξῃ τοῦ ἐπιφανέντος, ἀλλ'
 ἐπειδὴ ταῦτα ἐπαιδαγώγει τὸν λαὸν εἰς εὐλάβειαν·
 ἡ δὲ χάρις, ἀδελφοί, τοῦ Χριστοῦ ἀποτίθεται τὸν
 30 φόβον, ἐκβάλλει τὴν δουλείαν· οὐ γὰρ ἐλάβομεν
 πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ'
 ἐλάβομεν πνεῦμα υἱοθεσίας. Καὶ Μοῦσῆς μὲν
 δέδωκε δέκα ἐντολάς, Ἰησοῦς δὲ ὁ δεσπότης Μοῦ-

5 Eccl 2, 14.

12 φθέγγεσθαι καὶ φθέγγεσθαι κατὰ

20 Num. 5, 2.

27 δόξη, ἀξία? δέξια

30 Rom. 8, 15

σέως ἐννέα μακαρισμούς. "Οσοι τῶν γραφῶν ἔμπει-
 ροι, ἴσασι τὴν ἀψευδίαν τῶν εἰρημένων. Πρῶτος
 μακαρισμός· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύ-
 ματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐ-
 5 ρανῶν. Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ
 παρακληθήσονται. Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι
 αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Μακάριοι
 οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύ-
 νην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. Μακάριοι
 10 οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Μα-
 κάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν
 θεὸν ὄψονται. Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί,
 ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται. f. 33^v
 Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιο-
 15 σύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐ-
 ρανῶν. Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν
 ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι κατ' ὑμῶν πᾶν
 πονηρὸν ῥῆμα ψευδόμενοι.

Διὰ τί οὖν ὁ νόμος ἔχει δέκα ἐντολάς, ἡ δὲ χάρις
 20 ἐννέα μακαρισμούς; Ὁ ἀριθμὸς τῶν δέκα ἐντολῶν
 ἰσάριθμός ἐστι ταῖς πληγαῖς ταῖς κατὰ τῶν Αἰγυπ-
 τίων· δέκα πληγαὶ κατὰ Αἰγυπτίων σφαιρονοῦσαι τὴν
 ἀλαζονείαν· δέκα ἐντολαὶ τῷ λαῷ παιδεύουσαι τὴν
 ἀναισθησίαν· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ στοιχεῖον, ἀδελφοί, δι' οὗ
 25 ὁ ἀριθμὸς τῶν δέκα γράρεται, τὸ ἰῶτα λέγω, ῥάβδον
 ἔχει σῆμα καὶ τύπον· ῥάβδος γὰρ ἦν παιδεύουσα καὶ Αἰ-
 γυπτίους καὶ τὸν λαόν. Ἰησοῦς δὲ ὁ κύριος ἡμῶν δίδωσιν
 ἐννέα μακαρισμοὺς ἀπὸ τριπλῆς τριάδος τρίπλοχον ἐργα-
 σάμενος τὸν μακαρισμὸν τὸν στέφανον· ἐπειδὴ, ἀδελφοί,
 30 ἡ προσκεννητὴ τριάς, τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, ἡ ἀχραντος
 φύσις, ἡ ἀδέσποτος δεσποτεία ἐν τῇ τριάδι τὴν δόξαν
 ἔχει, καὶ τὸ κήρυγμα τιμᾷ ὁ θεὸς ἐπὶ γῆς καὶ τῶν
 ἀρετῶν τὸν ἀριθμὸν, ὅταν ἰσάριθμος ἢ τῇ ἁγίᾳ τριάδι.
 Οἷόν τι λέγω· πολλοὶ πατριάρχαι καὶ ὁ θεὸς τῶν
 35 πατριαρχῶν ἑαυτὸν λέγει θεόν· Ἐγὼ ὁ θεὸς Ἀβραάμ

3 Matth. 5, 3—11.

19 νόμος ἔχει δέκα | νόμος δέκα

35 Matth. 22, 32.

καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ· οὐκ ὅτι
 Μοῦσῆος οὐκ ἦν θεὸς ἢ ὅτι Ἰωσήφ οὐκ ἦν θεός·
 πάντων γὰρ θεὸς τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ·
 ἀλλὰ τιμῇ ὥσπερ ἐν εἰκόνι τοῖς ἐπιγείοις τὰ οὐράνια.
 5 Τρεῖς πατριάρχαι εἰς τιμὴν τριάδος· τρεῖς ἀρεταὶ εἰς
 τιμὴν τριάδος· νυνὶ δὲ μένει τὰ τρία ταῦτα, πίστις,
 ἐλπίς, ἀγάπη. Εἰς τρία διήρηται ἡ κτίσις, εἰς τὰξιν
 ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. Εἰς τρία τέμ-
 νονται χρόνοι, εἰς τὰ παρεληλυθότα καὶ ἐνεστώτα καὶ
 10 μέλλοντα. Καὶ ὥσπερ πολλοὶ πατριάρχαι, ἡ δὲ τριάς
 ἤρκεσεν εἰς δοξολογίαν τοῦ πνεύματος, οὕτω πολλὸν
 ὄντων ἱερῶν τριάδα ἱερῶν ἐπιλέγεται· Μοῦσῆς
 καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ καὶ Σα-
 μουὴλ. Πολλοὶ βασιλεῖς, πολλοὶ ἱερεῖς, καὶ τρεῖς οἱ
 15 μνημονευόμενοι· Πλὴν γὰρ Δαυὶδ καὶ Ἐζεκίου
 καὶ Ἰωσίου, φησὶν ἡ γραφή, πάντες ἡμαρτον.
 Ἐν καμίνῳ τρεῖς παῖδες μετὰ Χριστοῦ εἰς τὸ ὄρος
 Πέτρος, Ἰακώβος καὶ Ἰωάννης. Πολλοὶ ἐν οὐρανῷ
 ἄγγελοι, καὶ τρεῖς ἐπιφαίνονται τῷ Ἀβραάμ. Πᾶσαι
 20 αἱ ἡμέραι θεοῦ, καὶ τρεῖς ἐπιηρετοῦσι τῷ κυ- f. 339r
 σιηρῷ Χριστοῦ· τρεῖς ποταμοὶ· Λάβε τὸν Ἰσαὰκ
 ὃν ἠγάπησας τὸν υἱόν σου τὸν μονογενῆ
 καὶ πορεύου εἰς ἐν τῶν ὁρέων· καὶ ἐπορεύθη
 Ἀβραάμ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, ἵνα ὁμοῦ
 25 δείξῃ καὶ τὸ μυστήριον· Ὡσπερ γὰρ ἐκ θανάτου ζῶντα
 παρέλαβε τὸν Ἰσαὰκ καὶ ὅπως, ἄκουε. Ἀφ' οὗ
 περ ἐκεῖνος εἰς θυσίαν παρελήφθη, τῷ πατρὶ ἀπέθανεν·
 οὐ γὰρ ἡ ἀπόβασις τοῦ ἔργου, ἀλλ' ἡ πρόθεσις κεροῖ
 τὸ ἐπάγγελμα. Νενέκρωτο Ἰσαὰκ τῷ πατρὶ ὅσον εἰς
 30 τὴν πρόθεσιν· τρίτη ἡμέρα, καὶ ἀπεδόθη ζῶν εἰς τύπον
 τῆς ἀναστάσεως. Ἠδύνατο καὶ Ἰωνᾶς ποιῆσαι ἐν τῇ
 θαλάσῃ πολλὰς ἡμέρας, ἀλλ' οὐ ποιεῖ ἢ μόνον τὰς
 τρεῖς, ἵνα δείξῃ τῆς ἀναστάσεως τὸ μυστήριον.

6 I. Cor. 13, 13.

12 Ps. 98, 6.

15 Eccl. 49, 5.

21 Genes. 22, 2.

28 τοῦ ἔργου] τὸ ἔργον

Εἶτα, φησί, κἂν εὗρης που διηρημένως τοιαύτας μαρτυρίας, πάλιν ὡς εἰκόνας ἀναλαμβάνεις τῆς τριᾶδος καὶ τῆς οἰκονομίας; Οὐ βούλει ταῦτα τὰ σημεῖα. Ἐάν ἐγὼ λέγω, παραγράφου τὸν λόγον· εἰ δὲ θεῖον
 5 τὸ κήρυγμα, ἄκουε παρ' ἐμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἄκουε μετ' ἐμοῦ, ὅτι αἱ τρεῖς ἡμέραι ἐρμηνεύουσι τὸ πάθος τοῦ κυρίου. Ἐπεὶ περὶ τοῦ Ἀβραάμ αὐτὸς ὁ σωτὴρ λέγει· Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὁμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν· καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη.
 10 Ἡμέραν ποίαν; Τοῦ θανάτου. Ὁ γὰρ ἄμνός ὁ παραδοθεὶς ἀπὸ τοῦ δένδρου τῷ Ἀβραάμ εἰκόνα εἶχε τοῦ ἁμνοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Τὸ γὰρ εἰπεῖν· Εἶδε τὴν ἡμέραν, οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ ἢ τὸ εἶδε τὸν θάνατον. Πόθεν τοῦτο; Καὶ
 15 ἡμεῖς πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λέγομεν· ἔφθασεν αὐτοῦ ἡ ἡμέρα, ἀντὶ τοῦ, ἡ τελευταία. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἱκανὸς συνηθείας νόμος βεβαιῶσαι τὸ λεγόμενον. Τί οὖν; Ἐπὶ τὴν γραφὴν ἔλθομεν. Λέγει πον Δαβὶδ ὁ μακάριος· Παρατηρήσεται ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν
 20 δίκαιον καὶ βρῦξει ἐπ' αὐτὸν τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ· ὁ δὲ κύριος ἐκγελάσεται αὐτόν, ὅτι προβλέπει, ὅτι ἥξει ἡ ἡμέρα αὐτοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τὸν Ἀβραάμ· ἐπὶ δὲ τὸν Ἰωάν· ἐπανάξω. Πάλιν γὰρ αἱ τρεῖς ἡμέραι τοῦ Ἰωάν τὸ πάθος
 25 ἐρμηνεύουσι τὸ σωτήριον. Τοῦτο πάλιν αὐτὸς ὁ σωτὴρ βοᾷ· Ὡς περ, φησὶν, Ἰωάν· ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτω δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ποιῆσαι ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ
 30 τρεῖς νύκτας. Ἀλλ' ἐν πρὸς τοῖς προειρημένοις τῶν ἄλλων εἵπωμεν ἰσχυρότερον. Τῷ λαῷ ε. 339ν τῷ προτέρῳ τρία ἦν τάγματα, ἱεροσύνη, βασιλεία,

1 πον] τοῦ

2 εἰκόνας] ἱκανόν

3 ταῦτα τὰ σημεῖα] ταῦτα σημεῖα

7 περὶ τοῦ Ἀβραάμ] τῷ Ἀβραάμ

8 Io. 8, 56.

19 Ps. 36, 12. 13.

26 Matth. 12, 40.

προφητεία· ἐκτὸς οὖν τούτων τῶν τριῶν ἀρχῶν οὐκ ἦν ἄλ-
 λην ἰδεῖν ἀρχὴν ἐν Ἰουδαίοις· βασιλείαν, ἱερωσύνην, προ-
 φητείαν. Κέρας ἦν ἐλαίου, ἀγιασμοῦ. Ἐν ἦν τὸ χρίσμα,
 5 τρία δὲ τὰ δῶρα· ἐν τὸ κέρας, τρία τὰ χαρίσματα·
 ἔχριον γὰρ ἱερεῖς, βασιλεῖς, προφῆταις. Ἄλλ' ἐπειδὴ
 τινες ἀγνοοῦσι τὴν ἐπόθεσιν, ἵνα μὴ διὰ κενῆς ὁ λό-
 γος τρέχων ἑαυτὸν μὲν ἀναλίσκη, τὸν δὲ ἀκροατὴν
 10 μηδὲν ὠφελῇ, ἀκουσον συντόμως. Κέρας ἦν ἐπὶ τῶν
 βασιλεῖς, προφῆται, ἱερεῖς, οὐ μεταβαλλομένου τοῦ
 χρίσματος. Ἄλλὰ τῆς χάριτος διὰ τοῦ αὐτοῦ κέρατος
 παρεχομένης ἐχρίοντο βασιλεῖς, ἐχρίοντο ἱερεῖς, ἐχ-
 15 ρίοντο προφῆται· ἐν τὸ χρίσμα, τρία δῶρα. Διὰ τί
 δὲ ἐν κέρατι ἦν τὸ χρίσμα; Ἐπειδὴ εἰκόνα εἶχε Χρι-
 στοῦ. Ἄρα οὐκ ἠδύνατο ἐν ἀργυρέῳ εἶναι σκεῦει·
 Οὐκ ἠδύνατο ἐν χρυσῷ· Οὐκ ἠδύνατο ἐν ἄλλῃ τινὶ
 τῶν τιμωτέρων ὅλων εἶναι τοσοῦτον δόρυον· Ἄλλ' οὐκ
 ἐγένετο, ἀλλ' ἐν κέρατι ἐπειδήπερ, ὡς ἔφθην εἰπών,
 20 εἰκόνα εἶχε Χριστοῦ. Καὶ γὰρ ἐξανατελὼ κέρας
 τῷ Δαυίδ. Ὁ δὲ τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς βασιλείας
 καὶ τῆς προφητείας κύριος γένοιτο μετὰ πάντων ὑμῶν.
 Ἀρχὴν γὰρ λαβόντος τοῦ κεφαλαίου τοῦ εἰς τὸ κέρας θλιβέντος
 τῶν ἀνθρώπων κατέπαυσεν.

Βεμערκунgen.

Seite 151 Zeile 17 ff. Εἰ δὲ τοσοῦτοι τοῦ ἁγίου πνεύματος ποταμοὶ
 κτέ.] Vgl. dazu I 437 B Sermo cum presbyter fuit ordinatus:
 εἰ κατὰ τοὺς ἀννάνους ἔρπον ποταμοὺς . . . μηδὲ πελάγους ἐντε-
 λους διασώζουσι μέτρον. — Der Eingang der Hom. Cum autem
 subiecta scheint für Pseudo-Chryſostomus, Hom. de ascensione
 Domini, als Vorlage gedient zu haben III 758 C: Εἰ τοσοῦτο
 καὶ τηλοῦστοι ποταμοὶ βέοντες . . . ὁμολογοῦσι τὴν ἡτίαν, ἵνα δεῖ
 ἔσοι τοῦ κληρονομήσαντος τὴν δύναμιν, τοῦ γενήσεσθαι λόγον θρα-
 χυτάτου πελάγους τοσοῦτον πελάγους σοφίας προκειμένου;

152 8, ὡς ἐντελὴ τὸν λόγον.] Vgl. III 445 D δεῖ γὰρ ἐκ παραδειγ-
 μάτων ἐντελὴ ποιῆσαι τὸν λόγον.

19 Ps. 131, 17.

23 τῶν ἀνθρώπων] τῶν τριῶν ἀνθρώπων

- 152, 11 τὰ προλαβόντα] Ebenso I 489 E καὶ ὄφει τὸ ζεῦγος τῆς ἁμαρτίας προλαμβάνον τὴν δικαιοσύνην. I 573 B πῶς ἅπαντα προλαβόντες ἀνεκήρυξαν. I 601 B προλαβὼν ἐποιήσαμην πρὸς ὑμᾶς τὴν παραίνεσιν. IV 577 B ἐν τοῖς προλαβοῦσι διηγήσατο ἡμῖν.
- 152, 13—14 κατ' οἰκονομίαν τῷ ἀποστόλῳ ταῦτα λελέχθαι] Die verschiedenen Bedeutungen von οἰκονομία bei Chrysostomus können hier nicht erschöpfend behandelt werden. Vielfach bedeutet οἰκονομία die Annahme der Menschennatur durch den göttlichen Logos, weiterhin die Menschheit selbst, so X 368 CD hom. 39 in I Cor.: ἄλλως, ὅταν περὶ τῆς θεότητος μόνῃς διαλέγεται, φθέγγεται, καὶ ἑτέρως, ὅταν εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας ἐμπέσῃ λόγον. Oft aber bedeuten οἰκονομία und die damit verwandten Wendungen überhaupt ein vorsichtiges, wohlberednetes Reden oder Handeln mit Rücksicht auf die beschränkte Fassungskraft oder Willensschwäche der Menschen, so VII 416 E οἰκονομικῶς ἐγένετο διὰ τὴν τῶν ἀκούοντων ἀσθένειαν, VII 519 D διὰ τινὰ οἰκονομίαν εἴρηται, VII 648 B παραπεμπόμενός τε γὰρ αὐτοὺς οἰκονομικῶς. In dieser Bedeutung fällt οἰκονομία, οἰκονομικῶς λέγειν vielfach zusammen mit συγκατάβασις, συγκαταβαίνειν, das ebenfalls bei Chrysostomus außerordentlich oft gebraucht wird; vgl. VII 91 A—B καὶ ὁ θεὸς τῇ τῶν μάντεων ἡκολούθησε γνώμῃ, συγκαταβαίνων πάλιν . . . Καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ τοιαῦτα ἴδοι τις ἂν οἰκονομοῦντα τὸν θεόν. Insbesondere wendet Christus diese συγκατάβασις an, wenn er zu den Juden von seiner Unterordnung unter den Vater redet, damit sie ihn nicht für einen Widersacher Gottes halten, indem er dabei nicht von seiner Gottheit, sondern von seiner Menschheit (οἰκονομία) spricht.
- 152, 16 ἡ λέξις ἐπιπολαῖος εἰσάγεται] Vgl. XI 554 E Καὶ ταῦτα μὲν νῦν ἐπιπολαῖος ἡμῖν εἴρηται. XI 630 A ἀλλ' ἐξ ἐπιπολῆς ἐπικείται. XI 719 D ἂν δὲ ἐξ ἐπιπολῆς ἢ κείμενον.
- 153, 5 ἀπολύτῳ χρῆσασθαι λόγῳ] Vgl. X 172 A χρῆ παρατηρεῖν, εἴτε ἀπολελυμένως λέγει τι, εἴτε πρὸς τινὰς ἰστάμενος. XI 759 D Τὸ μέγας ἐπὶ θεοῦ ὅταν λέγῃ, οὐ πρὸς τι μέγας φησὶν, ἀλλ' ἀπολύτως μέγας.
- 153, 15 ἀλλὰ μικρὸν ἄνωθεν κτέ] Eine bei Chrysostomus sehr gebräuchliche Wendung, wenn er einen dunklen Gedanken gründlich erläutern will. Vgl. I 507 E μικρὸν γὰρ ἄνωθεν ὑμῖν τὸ πᾶν διηγήσασθαι βούλομαι. VII 284 D εἰ δὲ πολλοῖς . . . ἀσφαφέστερον ἔτι εἶναι δοκεῖ, ἄνωθεν αὐτὸ διαλῶσαι πειράσομαι. XII 359 A

Ἀνάγκη γὰρ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγαγεῖν, ὥστε σαφεστέραν ποιῆσαι τὴν διδασκαλίαν. XII 385 C ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν.

153, 33—34 οὐκ οὐτε ἐν τοῖς θλιβομένοις κτέ] Siehe die nämliche Konstruktion III 533 E ἐγίνετο ἐν τοῖς ἀσθενεστέροις.

154, 32—33 οἰκειοῦται κτέ] Vgl. XI 571 B πάντα γὰρ οἰκειοῦται τὰ ἡμέτερα. XI 587 D κατηξίωσε τὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη οἰκειοῦσθαι.

156, 16—17 Πανταγοῦ σκοπὸς τῷ ἀποστόλῳ τὴν πολέθειον ἀφανίσαι πλάνην κτέ] Im nämlichen Sinne heißt es in der 7. Homilie gegen die Anomoer I 507 AB: Οὐχ αὐταὶ δὲ μόνον εἰσὶν αἱ προφάσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ μηδὲνα νομίσαι αὐτῶν (τὸν Χριστὸν) εἶναι τὴν πρώτην καὶ ἀγέννητον οὐσίαν καὶ μείζονα τοῦ γεγεννηκότος αὐτὸν ὑπολαβεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ τοῦτο φαίνεται δεδοικώς, μὴ τις ὑποπτεύσῃ ποτὲ τὸ ἀσεβὲς τοῦτο δόγμα καὶ ποιηρόν. Εἰπὼν γοῦν. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ προσθεῖς ὅτι Πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἐπιγάγει Ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα, οὐκ ἂν ἐπαγγόν, εἰ μὴ ᾔδεισε, μὴ ποῦ διαβολικῇ τοιαύτῃ τις ἔννοια γένηται. Ebenso wird I Cor. 15, 28 erklärt in der 3. Hom. zu Johannes VIII 21 E—22 A, in der 70. Hom. zu Johannes VIII 414 BC, in der Erklärung zum 109. Psalm V 253 B, desgleichen die paulinische Parallele Hebr. 2, 8 in der 4. Hom. zum Hebräerbriefe XII 40.

156, 27 παραγραφάμενος τὴν ἔννοιαν] Vgl. I 628 E ὁ Ἰουδαῖος παραγράφεται τὴν μαρτυρίαν πάντως II 707 E Ἐκείνοι δὲ παραγραφόμενοι τὰς γραφάς und II 708 A. VI 117 A παραγραφόνται τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν.

157, 1 πρὸς τὴν ἀσθένειαν τοῦ λαοῦ συγκατάστα] Den Begriff der συγκατάστασις hinsichtlich der Erscheinungen Gottes gibt Chrysostomus an in der 3. Homilie gegen die Anomoer I 465 CD: Τί δὲ ἐστὶ συγκατάστασις; Ὅταν μὴ ὡς ἔστιν ὁ θεὸς φαίνηται, ἀλλ' ὡς ὁ δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν οἷός τε ἐστὶν οὕτως ἐαυτὸν δεικνύῃ ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ὁρῶντων ἀσθενείᾳ τῆς ὁδοῦς τὴν ἐπίδειξιν. Gründe für die συγκατάστασις Christi in Rede und Handlung werden mehrere aufgezählt in der 7. Homilie gegen die Anomoer I 504 ff.; Christus redet von sich demüthig, 1) um die Wahrheit seiner Menschennatur zu zeigen, die von den Jodeten gelenknet wurde; 2) um auf die beschränkte Fassungskraft der Zuhörer Rücksicht zu nehmen; 3) um ein Beispiel der Demut zu

geben; 4) um den Unterschied seiner Person von der Person des Vaters zu lehren; 5) um den Haß der Juden zu verringern. Vgl. eine ähnliche zusammenfassende Aufzählung in der 10. Homilie gegen die Anomoeer I 530.

- 160, 2 ἡ γενομένη σήμερον τῶν εὐαγγελίων ἀνάγνωσις] Vgl. die auf F. 333^r am Oberrand angebrachte Notiz: Ἀνάγνωσμα εἰς τὸν λαόν. — Die Heilung des Aussätzigen behandelt Chrysostomus in ganz ähnlicher Weise in der 25. und 26. Hom. zu Matthäus VII 307 und 314 und in der 10. Hom. gegen die Anomoeer I 536.
- 160, 32 Ἀλλὰ παρήκας κτέ] Eine ähnliche Frage über den nämlichen Gegenstand stellt Chrysostomus in der 39. Hom. zum I. Korintherbriefe bei Erklärung von I. Cor. 15, 28 X 372 A: Τί ποτ' οὐν περὶ τοῦ πνεύματος, ρησίς, οὐδὲν εἶρηκεν; Vgl. auch X 173 AB hom. 20 in I. Cor.
- 161, 32 οἱ περὶ τὸν Ἀνατίαν] Bei Chrysostomus sehr gebräuchliche Wendung auch zur Bezeichnung einer einzigen Person I 280 B οἱ περὶ τὸν Ἀδάμ. VII 335 D οἱ περὶ τὸν Λουκᾶν.
- 162, 6 Ὅτι ἐν Χριστῷ ἐκτίσθη κτέ Col. 1, 16] Zu der Erklärung zu Col. 1, 16 argumentiert Chrysostomus ebenfalls auf die Gottheit des Heiligen Geistes, XI 344 D: Τὸ εἶτε τοῦ παντός περιληπτικόν ἐστὶ, τὸ δὲ πνεῦμα οὐ μετὰ τὸν ἐξουσιῶν ἀριθμούντο, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν μεζόνων καὶ τὰ ἐλάττω δεικνύοντο ἐστί. Im nämlichen Sinne wird Col. 1, 16 erklärt in der 5. Homilie zu Johannes VIII 37 C.
- 163, 15 ἃν δὲ τῇ φωνῇ ἔργον ἠκολούθησεν] Vgl. VII 308 A ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον εὐθέως ἠκολούθησεν. VII 315 D Καὶ εὐθέως τὸ ἔργον ἠκολούθησε μαρτυροῦν τῇ προαιρέσει. Vgl. zum Ganzen VII 313-345 hom. 20 in Matthaeum.
- 164, 26 ῥάβδος γὰρ ἦν παιδεύουσα] Der Stab ist Zeichen der königlichen und richterlichen Gewalt V 174 C, 253 D, 350 C. An anderer Stelle erklärt Chrysostomus den Stab Ps. 109, 2 ῥάβδον δυνάμεως als Symbol des Kreuzes V 254 A.
- 165, 21 ff. Ἀάψε τὸν Ἰσαάκ κτέ] Über die Opferung des Isaak und ihre typische Bedeutung siehe I 770, II 745, III 20 BC und IV 478-479.
- 166, 9 τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν] IV 478 AB und III 20 BC bringt Chrysostomus die Opferung des Isaak in Verbindung mit den Worten Christi Joh. 8, 56, weil Abraham im Vorbilde den Tag Christi, das heißt den Tod des Herrn schaute. Ausdrücklich be-

zeichnet Chrysostomus „meinen Tag“ als den Tag des Kreuzestodes Jesu in der 55. Hom. zu Johannes VIII 323 E—324 A: Τὴν δὲ ἡμέραν ἐνταῦθα μοι δοκεῖ λέγειν τὴν τοῦ σταυροῦ, ἣν ἐν τῇ τοῦ κυρίου προσφορᾷ καὶ τῇ τοῦ Ἰσαὰκ προδουλοποιῶσι.

166, 23 ἐπὶ δὲ τὸν Ἰωνάν] Über den Typus des Jonas vgl. die 43. Hom. zu Matthäus VII 460—461.

166, 32 u. 27, 1 ἱεροσύνη, βασιλεία, προφητεία κτ.] Über die Salbung der Priester, Könige und Propheten siehe V 175, X 448, XI 225. Die Bedeutung des Ausdrucks Horn (κέρας) erklärt Chrysostomus in der 4. Rede über Anna IV 733 C—E: τί ποτ' οὖν λέγει κέρας; Τὴν δύναμιν, τὴν δόξαν, τὴν περιγένηται, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀλόγων ζῴων αὐτὸ τιθεῖς; ebenso in der Erklärung zu Ps. 131, 17, V 379 B: Ἐμοὶ δοκεῖ τὴν εὐπορίαν λέγειν, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν ἰσχύον, τὴν βασιλείαν κτ. (Schluß folgt.)

Salzburg.

Sebastian Haibacher.

Bemerkungen zur Lehre des hl. Thomas über den Willenszustand des Sünders nach dem Tode. In der vor kurzem erschienenen Schrift: „Der Willenszustand des Sünders nach dem Tode. Nach thomistischen Prinzipien dargestellt von Dr. Josef Lehner“ (siehe die Rezension in dieser Zeitschr. 1906, S. 730) werden folgende drei Sätze als Ansicht des hl. Thomas ausgegeben: 1) Das physisch notwendige Festhalten der Verdammten am Bösen ist nicht abzuleiten aus der durch die Trennung vom Leibe bedingten geistartigen Existenz- und Tätigkeitsweise der Seele. 2) Gott entzieht den Verdammten nicht deswegen seine Gnade, weil sie wegen ihrer Unbeweglichkeit im Bösen nicht mehr mitwirken können. 3) Eine ewige Strafe ohne ewig bösen Willen ist ungerecht.

Eine genaue Prüfung der einschlägigen Stellen aus den Werken des englischen Lehrers wird ergeben, daß keiner dieser drei Sätze der Ansicht des Heiligen entspricht.

ad 1) Daß der hl. Thomas eine physische Verfestigung im Bösen, ein physisch notwendiges Festhalten am Bösen den Verdammten zuschreibt, kann niemand in Abrede stellen, der auch nur einigermaßen mit seiner Lehre vertraut ist; auch Lehner gibt dies zu. Nun unterliegt es aber keinem Zweifel, daß diese physische Unbeweglichkeit von Thomas einzig und allein aus dem Zustand der vom Leibe getrennten Seele abgeleitet wird. An zwei Stellen handelt der hl. Lehrer von der Verhärtung der verdammten Menschenseele, nämlich S. c. 2 A. 95 und